Naše řeč

ROČNÍK XXVIII. ČÍSLO 6. 1944.

Václav Machek:

Staročeská jména hub v Klaretově Glossáři.

Kapitola Glossáře nadepsaná De fragis et boletis (= o jahodách*) a houbách) vypočítává v 13 hexametrech celkem 39 názvů hub. Je to počet poměrně veliký, uvážíme-li, že i dnes průměrný člověk sotva zná v tomto oboru jmen více. Spíše je běžná zásoba nyní menší: některé druhy hub vyjmenované Klaretem se v jistých krajinách buďto vůbec nevyskytují, anebo se vyskytují jen vzácně; kdopak z nás — nepočítám-li odborné mykology — viděl nebo jedl kdy smrž, oříš nebo kotrč?

Můžeme směle tvrdit, že Klaretův seznam je pro tu dobu největší u všech Slovanů. Glossy, vesměs pozdější, uvedené v díle Symbola ad historiam naturalem medii aevi (Krakov 1900), ačkoli dosti bohaté, ani zdaleka se nevyrovnají Klaretovým. Ale i naše pozdější seznamy jsou vesměs chudší. Lactifer bosáka Vodňanského má 15 jmen,**) Mattiolův-Hájkův herbář jich uvádí též asi 15, ale zčásti jiných, Rohn 14, Zalužanský 8, Komenský ve Dveřích jmenuje jenom 4 druhy.

Tato bohatost staročeských jmen je svědectvím toho, že už v té době si náš lid dobře hub všímal, zvláště v dobách nouze.

*) Slovem *jahoda* tu rozumíme nejen naše jahody, ale i — jako Praslované — veškeré jedlé plody lesních keřů.

**) Mezi houby se Vodňanskému připletla i *smldka* tendula. Je to však Klaretovo *smldie* tendula, vodní rostlina jména již praslovanského; u Klareta správně stojí mezi vodními nebo vlhkomilnými rostlinami, i když jen o 2 řádky dále za houbami.

To je ve shodě s dnešními znalostmi nejen Čechů, ale i ostatních Slovanů. Známý náš mykolog F. Smotlacha tvrdí, že „v žádném jiném národě není taková znalost hub jako u nás a nikde jinde, u žádného národa se nesbírá tolik druhů hub k jídlu jako u nás". „Znalost hub našeho národa jest jeho dávnou vlastností, souvislou s jeho bohatou kulturou přírodní, s jeho znalostí a pěstěním přírody vůbec."[1]) „Kdybychom sledovali, odkud pochází veliká znalost hub v Čechách a na Moravě a u našeho národa zvláště, musili bychom konstatovati, že znalost hub je společnou vlastností všech kmenů slovanských, kteří, jakožto národové pokojní a rolničtí, sbírali vždycky i houby a dodnes jich požívají. V krajinách SSSR a v býv. Polsku houby sbírají, dávají do polévek, do různých pokrmů, nakládají, suší. Je zajímavo, že v některých částech Německa, býv. Rakouska hub vůbec nesbírají."[2]) ***)

NŘ. již upozornila na Klaretovy názvy pérem V. Flajšhanse (VIII, 165). Tehdy Flajšhans, maje na mysli zvláště dnešní rozšíření těch názvů, vyslovil přání, aby houbaři pomohli je osvětliti.

Protože přesné zjištění zeměpisné oblasti jednotlivých dnešních lidových jmen je úkolem budoucnosti, osměluji se, ač nehoubař, přispěti k objasnění těch slov jiným směrem: pokusem o jejich určení věcné a o výklad etymologický, kde ho je potřebí.†) První kroky k tomu učinil již Zubatý, když dodal Flajšhansovi pro jeho slovník zprávy a poznámky tohoto způsobu.

Jména hub uvádí Klaret i v Bohemáři††) (verše 368—372), ale jenom 9; všech 9 je obsaženo i v Glossáři, nebudeme tedy dále (kromě jednou) k Bohemáři již přihlížeti.

Příslušné verše Glossáře (903—915) najde laskavý čtenář ve Flajšhansově vydání Klareta[4]) na str. 139 n., ostatně je seznam všech českých názvů i s latinskými ekvivalenty otištěn na uvedeném místě Naší řeči.

Zdálo by se na pohled, že latinské ekvivalenty postačí k tomu, aby objasnily, o které houby jde. Ve skutečnosti ze staré latiny

***) „Druhým střediskem znalosti hub je Italie, kde houby se sbírají patrně už od dob starořímských. Také ostatní Románi houby sbírají." „Naproti tomu můžeme zjistiti, že v celých krajích Německa a Francie hub vůbec neznají a nesbírají. V Anglii pak a v Severní Americe obyvatelstvo domorodé, t. j. Anglosasové, hub vůbec nezná a nesbírá." (Smotlacha.)[3] Podobně v Holandsku. Angličané pohrdají i hřiby; uznávají jenom dovážené lanýže.

†) Vzdávám díky B. Rybovi a V. Šmilauerovi; oba četli tento článek v rukopise a přispěli mi mnohým poučením, pokyny a doklady.

††) Klaretovi přisoudil autorství také Bohemáře B. Ryba, Věstník Kr. č. spol. nauk, třída fil.-hist., 1943, č. V, 8.

pochází s jistotou jenom asi 5 slov (fungus, boletus, tuber, suillus, peziza), ostatní jsou „středolatinská“ a potřebují sama objasnění. Flajšhans píše na uv. m. NŘ.: „Někdy snad Klaret tvořil podle latinského vzoru, ale je možno, že utvořil také latinské podle českého.“†††) Druhá část tohoto úsudku je bezpečně správná, jak uvidíme níže. Můžeme-li věcně určiti některé české jméno, bude tím určen zároveň i příslušný význam slova latinského. Tento postup se doporučuje tím spíše, že většina českých jmen má dobrou tradici lidovou, kdežto latinská jména středověká mohou znamenati přerůzné věci. Autoři u nás totiž přejímali latinské názvy od autorů cizích, aniž si uvědomili, že znamenají rostlinu cizí, a dávali k nim bez rozpaků domácí ekvivalenty podle toho, jak bylo lékařské užití domácích rostlin podobné. Proto u domácích slov, jež jsou v jazyku jinak zachována a jsou lidová, větší záhadou bývají jejich latinské ekvivalenty. U hub se můžeme dobře opříti o názvoslovnou tradici v názvech domácích; latinské názvy, pokud nejsou překladem z českých, ponecháme pozdějšímu zkoumání jiných badatelů. Můžeme se tedy odvážiti úvahy o českých jménech, aniž dovedeme vyložiti všecka latinská.

I. Zřetelná slova jsou tato:

Húba, název jistě všeobecný jako dosud, všeslovanský, původně *gǫba,* příbuzný s litevským *kempti* ‚pokrývati se houbami‘ (o stromech), *kémpė* ‚houba‘. — *Hřib,* rovněž všeslovanský (*gribъ*), dobře známý Boletus edulis. — Jiný druh hřibu je *křemenáč,* nazvaný tak pro svou tvrdost. Zde mohu potvrditi sám, že se v severovýchodních Čechách jeden druh hřibu (B. versipellis) lidově nazývá *křemeňák*; nebudeme pochybovati o tom, že tento název i druh je totožný s Klaretovým *křemenáčem.* Jinak se křemenáč nazývá, pokud lze nyní zjistiti, v č.-mor. nářečí *březák,* laš. *panna, panenka,* sloven. *sňahula*(?), je tedy vidět, že tu Klaret uvedl krajové slovo východočeské čili „charvátské“. Lat. *silipium* bude asi = *silicium,* od *silex,* křemen. — *Podmáslník* bude zas totožný s naším vých.-čes. *podmásníkem,* což je Boletus luteus; tak z Hořicka jej znám od dětství (doložen též z Holicka[5]), ze Zábřežska u Bartoše D. II, 512, jč. *podmáslik* na Hornoblanicku), mor. je *podmásľák, podmásľenka, podmáselnička* (B.); vedle toho se nazývá jč. *máslík,* laš. *masľak,* sloven. *masľák* (a slovin. *maslenka,* ukr. *maślak, maślanyk* a j.), od *máslo* (NŘ 6, 206), neboť žlutavá polotvrdá, kluzká (odtud *klou-*

†††) Vskutku o Klaretově lat. *parcamus* ‚muchomůrka‘ má B. Ryba, Český časopis filologický 2, 67, za to, že je „nejspíše zpětným překladem českého jména“ (Parca mus[carum] = hubitelka much).

zek) dužina klobouku vzhledem připomíná máslo. Obyvatelé Polesí, Slovenska a Malopolsky v nedostatku kolomazi mažou osy kol těmito „masláky“, nasbíranými při cestě. Jak se sem dostalo *pod-?* Někde se „maslák“ nazývá *podhřibek*[6]); *pod-* vyjadřuje podřadnost toho druhu proti pravému hřibu. Lze souditi, že *podmáslník* je výsledkem křížení tvaru *máslník* a *podhřib*. Zkřížení to, nesmyslně upomínající na podmáslí, je tedy velmi staré; i tu dosvědčuje Klaret, že dnešní slovo východočeské mělo — nehledíme-li k *l*, jež zaniklo, že bylo neslabičné — stejnou podobu již za Karla IV. Lat. *buctera* pak „je nepochybně zkaženina z *buttera* (srov. *butyrum* máslo); psaní *ct* místo *tt* bývá v rukopisech dosti často“.*) — *Kozáč* je nynější *kozák* (B. scaber), r. *kozljak*. U Klareta se rýmuje s *křemenáč;* „možno, že *-áč* jenom pro rým“ (Flajšhans). Vskutku podobu *kozák* má t. ř. rukopis vodňanský, cenný pro kritiku Klareta (o něm nyní Ryba v ČČF II, 220); jeho písař nebyl vázán rýmem, napsal tedy běžnou podobu s *-ák*. Je to „kozí hřib“: i když je jedlý, má přece menší hodnotu proti pravému hřibu, lidé jej tedy „přenechávají“ kozám, tak jako jiné rostliny méněcenné se označují jako „kozí, kraví, husí, hadí, koňské“ a pod. — *Koloděj* podle NŘ 7, 189 „pochází od kožovitého hnědého povrchu klobouku, barvou podobného kožené kolářské zástěře; odtud jména týchž hub *kovář,* něm. *Schusterpilz*“. Jméno *koloděj* znamená dělatele kol, koláře. Poněvadž je jinak doloženo u nás jen v místním jméně *Koloděje,* je i tento název houby velmi starý, z doby předliterární, kdy jméno *koloděj* ještě znamenalo, jako u jiných Slovanů, koláře.

Muchomórka nepotřebuje dlouhého výkladu: druhu Amanita muscaria se odedávna užívá k hubení much („na kusy rozkrájená a ve mléce močená slouží k moření much domácích“, Presl); podobně p. *muchomor(ka),* ukr. *muchomor, morymucha,* r. *muchomor,* chrv. *muhara, mušnica,* něm. *Fliegentod,* fr. *tue-mouche.* — *Holúbka* je dnešní *holubinka,* mnohočlenný rod Russula, a to nejspíše druh R. columbaria, o němž dí Velenovský, že je „v lesích všech druhů po celých Čechách hojně po celé léto“; jeho „zbarvení klobouku připomíná barvu holubů“. Se staročeskou podobou (má ji též Zalužanský) souhlasí ukr. *hołubka;* na Náchodsku se dosud říká *holoubky*[7]) (bohužel není udáno jednotné číslo), podle zprávy prof. E. Smetánky rovněž tak u Nov. Města na Moravě a u Německého Brodu (jednotné č. je *holoubek*); poněkud vzdálenější je útvar *holubinka,* jejž zavedl Presl; i ten je snad lidový, srv. laš. *hołubjanka* (vedle *holúbek, ho-*

*) B. Ryba (v dopise).

łubica), ukr. *hołubinka;* dále je r. *golubec,* chrv. *galubača,* slovin. *golobica,* něm. *Täubling* (od *Taube*). — *Pýchavka* je dosud jméno lidové (i odborné) pro rod Lycoperdon: *péchavka* na jz. Moravě, sloven. *pýchavka.* Viz o něm Šmilauer, NŘ 24, 282. — *Lišky* jsou v této podobě známy dosud po celých Čechách (rod Cantharellus), na Moravě se zvou *kuřátka.* Obdobně je p. *lisica, liszka,* ukr. *lysyca,* r. *lisička,* ch. a slovin. *lisica,* z toho je u Němců sousedících s Čechy a se Slovinci *Füchsling.*[9]) Jméno to (vlastně *liščí húba,* jak je u Vodňanského) pochází od načervenale žluté barvy, zvláště u starších hub. Není opět pochyby, že Klaretovy *lišky* jsou totožné s našimi. — Rovněž o *špičkách* nebudeme pochybovati, že jsou totožné s naším rodem *špička* (druh Marasmius oreades); zná to jméno i český Mattioli a znamenalo nepochybně vždycky právě uvedený druh: vědělo se již v staré době, že ty houbičky jsou výborné do polévky.[10]) Jméno pochází od výraznějšího, jakoby „špičatého" vrcholu kloboučku, jímž se tyto houby liší od všech ostatních sbíraných hub.

Zde můžeme po prvé ukázati, že Klaretův latinský termín *radia* je nepochybně jeho vlastní výrobek. Je odvozen z *radius* ‚paprsek kola', k němuž Glossář, v. 2172, má překlad *stpicě,* což je dnešní *špice;* je to praslovanské slovo domácí (*stъpica,* srv. litev. *stìpinas*), jak ukáži jinde (naopak n. *Speiche* je ze slovanštiny). Zdá se tedy, že se už za Klaretovy doby počínalo vyslovovati *spicě* nebo snad i *špicě,* a tím to slovo splývalo s přejatým jménem *špice* (hrot, *Spitze*), neboť i toto slovo se u něho píše v jednom rukopise *štpička.* Klaret tedy, ačkoli jméno této houby je patrně od *špice* ‚hrot', použil pro latinský termín jiné *špicě,* části kola, maje mylné domnění, že obojí *špicě* je téhož původu. Překlad *radia* nemohl tedy vzniknouti jinde než na půdě české.

Mléčie jsou zajisté houby obsahující „mléko", hojnou a hustou šťávu, bílou nebo načervenalou, a takové jsou ryzce. Ale který druh? Flajšhans a Zubatý pomýšleli na ryzec peprný. To je ovšem možné, ale nikoli nutné. Je-li správné, co tvrdíme níže, že vlastním jménem ryzce peprného je *chřúšč,* bude *mléčie* spíše souhrnným názvem pro všechny ryzce bez rozdílu. Lat. *lactinus* bude od *lac* (gen. *lact-is*) ‚mléko' (srv. nynější termín Lactarius). — *Ryzci* jsou zajisté n a č e r v e n a l é druhy, nikoli bílé, neboť *ryzec* je od *ryzí,* jehož původní význam je ‚červený, rudý'.**) To slovo má dobrou tradici a je dosud rozšířeno v lidu: zná je

---

**) U nás se *ryzí zlato* jmenuje nepochybně od toho, že prášek z čistého, nefalšovaného zlata je červený.

Vodňanský, Mattioli; Rohn píše *hryzcy,* srv. *hryz(ec)* na Chodsku[11]) a na Unhošťsku[12]; jinde je *rezek, rejzek,* na Moravě *rezek, rezka, rysec, ryzec, ryzík, hryzek, hryzík,* sloven. *rydz, rýdzik, hryzka, hryzík.****) Bylo to prostě jen přídavné jméno (doplniti nutno *hřib* nebo *hruzd*), později zpodstatnělé (č. **ryz,* srv. chod. *hryz,* sloven. a p. *rydz*), pak s obvyklou zpodstatňující příponou *k*-ovou nebo *c*-ovou. Neorganické *h* je totéž co *h* nebo *ch* v příbuzném sloven. *hrdza* proti čes. *rez,* ch. *hrja.* — Zvláštní druh mezi jedlými ryzci je Klaretova *syrojed* (pokládáme ji za femininum a za zkrácení — z potřeby metra — ze *syrojedka*). Je to nepochybně, jak naznačil Zubatý u Flajšhanse, dnešní syrovinka (Lact. volemus): „jí se syrová, jen posolená nebo jen tak"; takovéto požívání syrovinky dosvědčuje Mattioli o Němcích, u nás se v tom smyslu vyjadřují mykologové Bezděk, Kotek,[13]) Velenovský. Ze shodného tvoření jmen u Slovanů vyplývá, že měla tato houba už v době praslovanské jméno **syro-ědj-ьka* (ch. *sirojedja,* p. *serojeszka,* ukr. *syroižka,* r. *syroježka; syro-* od *syrý, syrový, ěd-jь-* od *jísti*). U nás bylo asi **syrojězka,* to se však brzy změnilo v *syrojedka* (příponové *jь* vypuštěno, aby souvislost s *jed-, jísti* byla zřetelnější); tak má jeden rukopis Klareta. Pak se dále zjednodušovalo nebo obměňovalo: u Vodňanského *syrovedka,* dosud lidově *surovítka, syrůvka, syropka, seru(o)vka,*[14]) podobně chrv. *siro(vo)jedka, sirovka, sirojka, sirnjaja,* slovin. *sirovojedka, sirovetka, sirotka, sirovka* a j. Lat. *crudo* (od *crudus* syrový) je zase výrobek Klaretův.

Rovněž slovo *pečárka* je jistě dosti starobylé a znamenalo za Klareta — jako dnes — rod Psalliota. Je dosud lidové: *pecarka, pečírka, pekárka* u Bartoše, *pičurka, pencurák* u Kálala. Srv. p. *pieczarka,* ukr. *pečaryća, pečeryća,* r. *pečerica,* bulh. *pečurka,* ch. *pečurka, pečurica, pečurak* a pod., slovin. *pečurka, pečur(č)ica, pečurak, pečenica* a j. Není však zcela průhledné. Dáme za pravdu Miklosichovi, který je odvozoval od *péci* (jsou i jiné domněnky!): je to houba „k pečení". Není však jasné, jak původně zněla přípona, není také obdobného případu, kde by tyto přípony měly stejnou funkci, podezřelá je i nepevnost příponové části. Pro spojení s *péci* mluví to, že u Milevska znamená *pečárka* hrušku zapečenou v sušárně (Šmilauer).

Ořieš, dnešní *oříš,* je druh choroše Polyporus umbellatus. Jak je vidět z mor. *ořechůvka* a z p. *grzyb orzechowy,* je toto jméno odvozeno od *ořech,* protože „jeho maso . . . chutná jak oříšky";[15]) či snad proto, že „roste na pni ořechovém"?[16]) Lid si dobře všiml této houby; za doby Krombholzovy (zakladatele známé nadace

***) Něm. *Reißker* je z češtiny.

a autora díla o houbách) se hojně sbírala a ve velkém množství dovážela na pražský trh.

Kuřátník(?): rukopisný kuratnyk, přepisovaný Flajšhansem jako kuratník, mohl by se — předpokládáme-li, že tu jde o zbytek staršího pravopisu, nerozlišujícího *r* a *rz* (= *ř*) — přepisovati *kuřátník* a spojovati s našimi *kuřátky,* Clavaria (nazvána tak lidově proto, že to jsou houbičky malé a tvoří skupinky); Klaret ovšem jméno změnil pro rým k *podmáslník* a tak vytvořil singulár. Je pravda, že by pak měl pro týž rod jména dvě: toto a *ščetky.* Zubatý uvedl, že lid někde kuřátkům říká *štětky,* neboť ta houba „opravdu vypadá jako velmi hrubá štětka" (na Moravě ji zvou *kozí brada,*[17]) *střapce,* na Slovensku *strapce).* Je-li tomu tak, bylo by to důkazem, že Klaret sbíral jména odevšad, nejen z rodného kraje.†) Lat. *setilium* bude opět jeho výtvor (od *saeta* štětina, žíně, srst).

Starobylé slovo je *smrž,* jistě praslovanské (**smъržь*: ukr. *smorž,* p. *smarž,* hl. *smorž* i *smorža,* dl. *smarž, smargula,* s *-el* podle němčiny *smaržel*); u nás v lašském nářečí je *smrha,*[18]) tak i v nářečí moravskoslovenském[19]) a u Senice na Slovensku;[20]) je to tvar vzniklý zpětným postupem ze *smrž.* Jsou i tvary s *k* (*smrk* na Frenštátsku[21]) a s *č* (sloven. *smrček,* ukr., r. *smorčok,* chrv. *smrčak,* slovin. *smrček, čmrček, čmrčeč).* Dvojitost *č/ž* a *g/k* svědčí pro to, že to nemůže být slovo odvozené teprve u Slovanů od jiného slova domácího, nýbrž že to je prastaré slovo „isolované", v povědomí lidu v ničem nezakotvené. Mám za to, že je „prapříbuzné" s něm. *Morchel* téhož významu (vědecké lat. *morchella* je ze slova německého). Staří Čechové pod jméno *smrž* zahrnovali nepochybně i jedlou *kačenku* (Verpa), vlastním smržům velmi podobnou.

Můžeme s jistotou určiti i houbu, již jediný rukopis, který její jméno zachoval, píše *oplenka.* Pokládám tento tvar za opisovačskou chybu místo opienka.††) Je to tedy naše *opěnka* (Pholiota mutabilis). Podoba *opěnka* je lidová dosud na Unhošťsku.[22]) Vedle ní je *opeňka,*[23]) tvar uměle opravený; je sice etymologicky správný (opěnky rostou na pařezích, zvláště lipových, *ob*růstají pařez čili *peň: *ob-peň-ъka; peň* je původní název pařezu, dosud místy na Moravě),†††) ale už v staré době se měkkost z *ň* přenesla k *p* vlivem hojných slov s příponou *-enka,* kde je *n* tvrdé.

---

†) Jiný příklad toho, že Klaret sbíral synonyma, poskytují v téže kapitole některá jména jahod; *črnicě* i *nedvěding* (srv. mor. *medvezinky* v Drahanech, Bartoš Dial. I, 315) jsou totéž co *ostružiny, kameničky* (srv. *kamenìček* u Bartoše tt.) totéž co *brusničky* ‚brusinky'.

††) Stran záměny *i-l* srv. Ryba, LF 69, 1942, 240. — Viz nyní i ČČF 2, 221.

†††) Viz níže (u *hlívy*) i citát z Dalimila (*o peň*).

I to je jméno staré: je ukr. *opeňok, opeňka, hopeňka, pidpeňka,* značící rozličné houby rostoucí na pařezech, jako václavku, slzečník a j., a r. *opënok,* v severních nářečích *opënka* ‚václavka'.

Hadovka je ovšem známá smrdutá houba Phallus impudicus, lidově zvaná *hadí vejce,*[24]) za Krombholze *hadí smrž,* sloven. *hadia huba.* Jmenuje se „hadí", protože je odporná; lid ji „přenechává" proto tvorům rovněž odporným, hadům. Klaretova *serpula* je podle lat. *serpens,* had.

Sadovky určil správně Zubatý jako druh závojenky, Entoloma clypeatum. Vskutku ona „naplňuje v masách silniční příkopy a selské z a h r a d y,"[25a]) „objevuje se zpravidla v květnu a červnu v houfech pod trnkami a švestkami" (Velenovský). Jsou to zajisté mor.-slov. *podsadlovky.*[25b]) *Planto* bude tedy souviseti s Klaretovým *plantale* š t ě p n i c ě (k *plantare* ‚sázeti').

Slovu *pestřec* věnoval Zubatý samostatný článek v ČČHoub 1, 198 n. Nyní se tak zve rod Scleroderma. Je slovo *pestřec* zajisté odvozeno od *pestrý,* ač na rodu S. mnoho pestrosti prý není. Ale pestercem, jak píše Zubatý, jmenují v lidu houby rozličné. Z lat. *tuber* lze souditi, že i Klaret *pestercem* rozuměl nějakou houbu podzemní, snad právě Scleroderma. Ukr. *pestrak* je slizák.

Hned vedle slova *pestřec* má Klaret rýmové *kostřec* či *kotřec,* což je zajisté náš *kotrč.* Zubatý uvedl, že *kotrč* je lidové jméno houby Sparassis; je to i její jméno odborné. Původní tvar byl prý asi **kotřeč,* gen. *kotrčě.* Výklad toho slova není lehký. Zubatý zaznamenal, že *kotrč* na Hané znamená asi ‚chuchval', „s čímž se srovnává tvar houby kotrče", a dále blatské rčení *jsem celá v kotrč* ‚skrčená zimou'. „Kotrčí zovou na př. na Hradecku každou houbu, která tvoří květákovité, hustě keřovité, lupenaté nebo hubkovité a kloboučkovitě paličkovité shluky; přitom, jak jde pověst o kotrčích ve východních Čechách, jsou tyto kotrče vždy jedlé, ba velmi chutné a velmi cenné" (Fr. Smotlacha).[26]) Lidově označuje *kotrč* často i druhy choroše, zvláště oříš, vzhledem podobný pravému kotrči; na Olomoucku *kotrika* = = oříš.[27]) Další souvislost slova *kotrč* vysvitne z toho, že v češtině znamená i ptáčnickou rozsochu (stojan nebo osekaný strom, do něhož se zastrkují vějičky). Patří tedy k ukr. *koster* ‚hromada, kupa vůbec, hranice nebo hromada dříví', r. *kostër,* slovin. *koster,* p. *kostra* fem. nebo *kostro* neutr. ‚hranice dříví', k mor. *kostrbál,* č. *kostroun* ‚tyč s rozsochami na sušení sena, rozsochatý stromek' a j. Společná představa je ta, že nějaký předmět vybíhá v hranaté, špičaté, bodlinaté jakési části, konce nebo rozsochy, že je načepýřen takovýmto způsobem, konečně že tvoří načechraný suchý chumáč. A tato představa načechraného chumáče podoby „hustě k e ř o v i t é" (v. výše) vězí v názvu *kotrč.*

V něm vypadlo *s*, je to jakási disimilace *-st-tš* (*č* = *tš*) ve *-t-tš*, ze dvou sykavek jedna zmizela. Základní *kostrъ* souvisí patrně s *ostrý*, nikoli s *kost*.[28]) Jeden rukopis Klareta píše *kostrzecz*; i když můžeme to *s* sváděti na vliv rýmového slova *pestřec*, není nemožné, že tehdy v tom jméně *s* ještě vskutku žilo.

Krapník fuletus je *chřapáč*. Potvrzuje to Vodňanský, jenž u téhož *fuletus* má české *chrapacž*; slovo *chřapáč* (Helvella) je lidové, z pražských trhů je znal Krombholz (uvádí i podobu *křapáč*), z Moravy má *křapáč, křapák* Bartoš,[29]) ukr. je *chrapač*, totožné bude i sloven. *krapák*[30]) ‚jakási houba'. Někde tak jmenují jakoukoli starou, přezrálou houbu (B. Ryba). Je možné, že koncové *-ník* je výmysl Klaretův, lidově není nikde dosvědčeno. Základem je *krap-*, praslovansky **korp-* v r. *koropávyj* ‚drsný, nerovný, rozpukaný' atd. Srv. chrv. *hrapavac* Bol. s c a b e r; *ch* za *k* a *ř* za *r* jsou úkazy expresivních druhotvarů (srv. níže *chřušč*).

Velmi zajímavý je Klaretův *chrziescz* aspargus (aspergus), uvedený mezi houbami i v Bohemáři (chrzyescz, chrzyesst). Budiž řečeno hned, že to není chřest, asparagus, dobře známá zelenina,*) ale opravdu houba. Podobnost jmen českých i latinských je sice fatální, ale citované dílo Symbola I 91 nás poučuje, že *(a)sparagus, aspergus* jsou houby, starší glossy to překládají „rydz". Nynější Slované příslušné domácí výrazy dávají ryzci peprnému (a tak tomu bylo jistě i v staré době): p. *grudź, chruszcz, chrząszcz chrząstka*, ukr. *hruz(d), hruzdel, chrušč*, r. *gruzd, chrjušč*, br. *hruzd*. Vzhledem k těmto podobám budeme i Klaretovo slovo čísti *chřušč*; že písaři psali *-ie-* místo *-u-*, vysvětlíme si právě tím, že znali zeleninu asparagus - chřest. Máme tu slovo staré, jinak nejasné **gruzdъ*; jeho *ch* místo *g*, změkčení při *r* a měkká obměna konce jsou změny příznačné pro expresivní druhotvary základních slov neexpresivních (srv. NŘ XXV, 198). Že název ryzce peprného byl zařaděn mezi expresivní výrazy, pochopíme z toho, že chuť jeho mléka je odporná, palčivá (mléko je „velice a ihned palčivé", dí Velenovský), že je to jakýsi protiklad lahodného ryzce syrovinky.**)

---

*) Původní název chřestu byl stč. *nechřěst* (tak v jednom rostlináři), rovněž tak pelyňku. Obě rostliny, celkovým vzhledem dosti si podobné, chránily proti hromu (aby *nechřěstlo*), byly *hromové kořenie*, jako dosud netřesk. O tom promluvím podrobněji na jiném místě Naší řeči. Když se pro výtečnou chuť chřestu zapomnělo na tuto jeho moc, *nechřěst* bylo změněno v *chřěst*.

**) Toto stč. **chřušč* později asi zaniklo (má je, patrně z Klareta, jenom Vodňanský). Presl je však nově převzal od jiných Slovanů ve formě *kříšť* pro jeden jedovatý, hořký druh hřibu (na převzetí soudíme z toho, že nebylo u nás dosud nalezeno jako lidové).

II. Přistupujeme ke skupině jmen, která po stránce jazykové sice neposkytují velkých obtíží, ale u kterých nicméně určení věcné je už méně jisté.

Hlíva je slovo starobylé, ale významu nepříliš určitého. Z dokladů Jungmannových se zdá, že by to byla pýchavka nebo nějaká podzemní houba (u Zalužanského = tuber!); sloven. *hliva* je lanýž, slovin. *gliva* choroš, chrv. *gljiva* choroš nebo jiná jakási houba, ukr. *hlyva* masojed i hlíva. Dosud je *hlíva* lidové slovo na Moravě u Strážnice[31]) a na Slovensku.[32]) V staročeském Mastičkáři ženy prodávají *hřiby, hlívy,* tedy houby jedlé, ušlechtilé. I dnešní hlíva (Pleurotus) je jedlá, chutná, podle L. Čelakovského byla prý již za starodávna oblíbenou potravou. Nesnáze se zvětší, přihlédneme-li k původu tohoto slova. Praslovanské *gliva* je příbuzné patrně s *glěvъ* ‚sliz', spolu s ním pak má další příbuzenstvo v baltštině: lit. *gleivės* je sliz, slizovitá hmota, a jeho odvozenin se může užíti i o houbách: *gleivėtas grybas* je ‚oslizlá houba', *sugleivėjęs grybas* je ‚zeslizovatělá'. *Gliva* tedy znamenalo patrně také, jako v baltštině, sliz, jímž se pokrývají věci ležící ve vlhku, kazící se, odumřelé, pak přeneseně asi též houby pokrývající stará odumřelá dřeva (i naše hlíva, masojed a choroše rostou na odumírajících kmenech!), patrně houby vazké. Vzhledem k původu a k významům jinoslovanským byl bych ochoten přiřknouti i Klaretově *hlívě,* že označovala asi m ě k k é jedlé houby rostoucí na dřevě, tedy dnešní hlívu i masojed, nikoli však tvrdé choroše. Že rostla na dřevě, vidíme z Dalimila 55, 25: Vršovici řečechu (o Svatoplukovi): Budem o něm nic netbati, budem s ním jako s dietětem jhráti, a ot něho dědiny jako o p n i hlívy bráti.

Co jsou *baběnky,* možno jen hádati. Snad hřib „žlutomasý" (B. chrysenteron), smíme-li dáti něco na to, že nyní se na Náchodsku a na Hronovsku nazývá *babka,*[33]) anebo Bol. subtomentosus, u Náchoda rovněž *babkou* zvaný.[34])

Slovo *podbřiezka* budeme čísti takto, a ne *podbřiežka,* jak tomu chce Flajšhans, opíraje se o latinský překlad *rippulo* (*ripa* břeh). Nelze totiž očekávati, že by nějaká houba byla nazvána podle toho, že by rostla pod břehem. Dlouholeté pozorování Smotlachovo nás přesvědčilo, že jisté druhy hřibů vskutku žijí v symbiose s určitými druhy vyšších rostlin neboli, řekneme-li to lidově, že rády rostou pod osikami, pod duby, pod borovicemi atd. Lid to vyjádřil názvy jako *poddoubník, podborovica, podchvoják, podboruvka, podborovák* a j.; *podborovník* je u Mattiola. Je tedy nasnadě, že naše houba je *podbřiezka*; bude to Bol. scaber, kozák „březový", zvaný lidově m. j. *březák* (u Velenovského), *břízník, březovák* (u Smotlachy),[35]) slovensky *brezák*

na Senicku[36]) a na Zvolensku[37]) a nepochybně i jinde, jenže to nemáme dosud sebráno a zjištěno; též ukr. je *pidberezňak, pidbereznyk, pidberezovec.* Lat. *rippulo* ukazuje, že i Klaret to jméno mylně spojoval s *břeh* (bylo vyslovováno *podbřiežka*?) a podle toho je přeložil. Je to zároveň světlý důkaz pro to, že aspoň některé latinské termíny jsou výrobkem Klaretovým.

Co je *vlněnka?* Nepochybně totéž co p. *wełnianka,* ukr. *vovňanka* a r. nář. *volvjánka* (*v* asimilací k počátečnímu *v*), *volvénka,* spisovně *volnúcha,* ryzec kravský (Lact. torminosus), mající klobouk na okraji hustě obrostlý dlouhými brvami. *Lanula* od *lana* ‚vlna', zase výtvor Klaretův.

Co jsou *žlútky,* těžko říci: velmi mnohé houby jsou žluté. Jakožto rodák východočeský dovoluji si poukázati na to, že na Hořicku je obecně znám *žl(o)uťák* = strakoš (Bol. variegatus), mající dužinu i povrch vskutku žluté; na Žambersku se zve také *žluťák.*[38]) Pamatuji se z dětství, jak jsme někdy nosili těchto žlouťáků celé košíky, „lesi miletínští" jich bývaly plní. Žlouťák nemá sice velké vážnosti, ale není-li jiných hub, je i on dobrý, zvláště mladý. Vzhledem k tomu, že Klaret uvádí zajisté houby obecně známé a důležité, mám za to, že to je právě tento *žluťák,* v jeho době arci *žlútek.****)

Naproti tomu nevíme, která houba je *běl.* V nynějším českém lidovém názvosloví se nic podobného nevyskytuje. Není-li náhoda, že stojí vedle slova *chřiešč,* což byl ryzec peprný, možno hádati, že i *běl* je nějaký druh ryzce, snad bílé druhy ryzce vůbec. Pak by *běl* (z *běl-jь*) stálo i způsobem tvoření vedle **ryd-jь,* znamenajícího červenou skupinu ryzců. P. *biel* je — snad významovým zúžením — jenom ryzec peprný, tak i ukr. *bil, bilák, biluha, bilka, bilun, bilyk* (někdy však i = hřib jedlý), v.-sloven. *biľ* je jakýsi špatný druh hub. Lat. *albo* je od *albus* ‚bílý'.

Také nevíme, co je *tlúšč.* Že by to bylo překladem z lat. *grossa,* jak myslí Flajšhans, nevěříme. Spíše naopak. Od jiných Slovanů lze uvésti toliko r. nář. *tovstuška,* jakousi houbu bez přesnějšího určení.

Lanýžem rozuměli staří Čechové patrně jelenku (Elaphomyces granulatus) i nynější lanýž (Tuber); nazývali oba rody bez rozdílu *jelení hubka* i *lanýž* (obé je v herbáři Černého i Mattiolově-Hájkově). Lat. *boletus cervi, spongia cervi, fungus cervinus*

***) B. Ryba mě upozornil, že rukopis B má — jak vidět ze snímku — *zludky,* nikoli *zlutky,* a klade otázku, není-li to dokladem toho, že nářeční forma *žloudek* (vnitřek vejce) místo *žloutek* má již značné stáří. Nelze než přisvědčiti. — Ryba v ČČF 2, 221 chápe *žlutky* jako plurál k fem. **žlutka.*

a pod.[39]) jsou patrně překlady z jazyků národních (sthn. *hirswam*, chrv. *jelen gljiva* atd.). Nejpřirozenější původ těch názvů je ten, že jelení zvěř, jsouc vedena čichem, tyto houby v jistou roční dobu vyhrabává ze země. „Nalézáme ji (jelenku) nezřídka v lese ležeti, když byla v noci od zvěře vyhrabána“ (Velenovský). Středověk vymýšlel i jiné důvody: že prý „nalézá se na lukách, zvláště na těch místech, kde jelen s laní se schází a pojímá“ (Mattioli-Hájek), nebo že prý lanýže vznikly ze semena jeleního (sem hledí něm. jméno *Hirschbrunst*), nebo že prý se podobají pohlavním ústrojím jelena (srv. něm. *Bullkugeln*); z těchto domnělých příčin se jich pak užívalo jako afrodisiaka, a to jak pro dobytek, tak i pro ženy. Slovo *lanýž* (nebo spíše *lanýš*, Klaretův rukopis A píše *lanyss*, Mattioli *lanejš*) je tedy pravděpodobně odvozeno od *laň*. Tvrdost přípony upomíná na *vrátyč* a na *osladyč* (p. *słodycz*).

III. Na konec jsme ponechali skupinku jmen, kde stupeň jistoty je nejmenší, kde jsme odkázáni jen na zatímní dohady anebo na budoucí nálezy. Poněvadž však i předešlé české názvy Klaretovy jsou lidové, nikoli jeho vlastní výrobky, lze míti důvěru, že i slova v této skupince vskutku tehdy žila, bohužel se však buď do naší doby jinak nedochovala, nebo byla od písařů zkomolena.

Trše: nevidím nic, nač by se dalo pomýšlet, ne-li na plur. **tvrzě*. Jungmann má z mluvnice Dobrovského *tvrz* ‚hřib‘ (= **tvrd-jь*, srv. výše *ryd-jь* a *běl-jь*) a Holubův etym. slovník ²312 uvádí dosud totéž slovo jako dialektické. Nic podrobnějšího se nám však nepodařilo vypátrati.

Semka je zcela nejasné. Kdybychom četli *zemka* (stran *s/z* srv. na př. *rosuadcze* 2227 = *rozvádcě*), bylo by možné viděti v tom klaretovskou zkráceninu ze *zemanka*, což je nyní nářeční lidové slovo pro pečárku.[40]) Kdyby se mohlo čísti *zenka*, byla by to zkrácená *zelenka*, druh čirůvky, jedlá podzimní houba „výtečné chuti“. Méně snadné je čísti *srnka*, což je dosud (na př. u Počátek) lidové jméno pro jeden druh lošáka.[41]) RVodň. píše *sbynka*(!).

Pozemek bude nejspíše nějaký *podzemek* (srv. Flajšhans): vzhledem k tomu, že lanýž je jmenován hned před ním, možno se domýšleti, že se *podzemkem* mínily jiné houby podzemní (kořenovec?). Nic určitějšího nelze tvrditi.

Pro *puš*(?) nemáme na naší půdě žádné opory. Četl bych je *puž* a spojil s charv. *puža*[42]), ‚václavka‘; podávám to jako pouhou zatímní domněnku.

Potrošek by se snad dalo chápati jako pokažené **pstrošek*

nebo **pstroček*. Ukr. *stročok* je naše liška, p. *stroczek* je liška i náš stroček (Craterellus).†) Kálal má jakýsi „druh hub" *streček*. Podle Zubatého[43]) je *stroček* snad z **pstroček*, od *pestrý;* Crat. clavatus je prý houba dosti pestrá (jinou odvozeninu, *pestřec*, v. výše). Je-li *po-* vskutku místo *ps-*, dalo by se hádati snad na stroček rohový, jedlou houbu „chuti výtečné", objevující se hromadně v listnatých lesích.

*

Přehlížíme-li znovu Klaretovu zásobu houbařských slov, dospíváme k přesvědčení, že sebral asi skoro všechna jména, která v té době v Čechách byla. Ze starobylých slov chybí jen *bedla,* slovo už baltoslovanské (praslov. *bъdъla,* lit. *budēlē*), ale zdá se, že v „charvátské" jeho vlasti to slovo nebylo; nyní je dosvědčeno jako lidové dosud jen z Unhošťska.[44]) Z mladších chybí *bezovka,* Hirneola (*bzová hubice* u Mattiola-Hájka), za Hájkovy doby nadmíru vážený lék, dále chybí Hájkova *vokatice* (= Boletus bulbosus?).††) Z našich jedlých známějších hub nenalézáme májovku, havelku, zelenku, václavku, ale ty mohou býti skryty — jak jsme se zmínili — pod nejasnými názvy třetí skupiny. Můžeme dále věřiti, že všechna ta jména, jasná i nejasná, byla tehdy lidová, že nemáme v tomto oddíle žádných výtvorů papírových.

Je nasnadě, že česká jména mohl Klaret znáti všechna nebo aspoň z valné většiny sám z domova, jímž byl, jak se má za to, Chlumec nad Cidlinou. „Lesy chlumecké jsou rozsáhlé a pro houby úrodné," dí Smotlacha.[45])

1) Časopis českých houbařů (ČČHoub) 16, 64. — 2) ČČHoub 16, 12. — 3) Tamtéž. — 4) Klaret a jeho družina. I. (Sbírka pramenů k poznání literárního života v Čechách, na Moravě a v Slezsku, skup. I, řada I, č. 1.) V Praze 1926. — 5) LF 69, 365. — 6) ČČHoub 6, 38. — 7) Tamtéž 1, 44. — 8) Peřinka, Čas. vlast. spolku mus. v Olomouci 44, 142. — 9) Marzell, Wb. d. d. Pflanzennamen s. v. — 10) Rohn, Nomenclator I 87. — 11) Hruška, slovník. — 12) ČČHoub 2, 120. — 13) Tamtéž 1, 85. — 14) Bartoš, Dialektologie mor. II, 511. — 15) Lorinser — L. Čelakovský, Sbírka nejdůl.... hub 37. — 16) Bartoš II, 512. — 17) ČČHoub 1, 113. — 18) Horečka, Nářečí na Frenštátsku. — 19) Moravské Slovensko (Národopis lidu č.) II, 525. — 20) ČČHoub 15, 46. — 21) Č. lid XXVI. — 22) ČČHoub 2, 120. — 23) Tamtéž 2, 195. — 24) NŘ 26, 214. — 25a) Kučera v ČČHoub 4, 40. — 25b) Mor. Slovensko, na uv. m.. — 26) ČČHoub 18, 126. — 27) Tamtéž 2, 121. — 28) Jak tomu chtěl Berneker s. v. — 29) Dial. 512. — 30) Kott 6, 712. — 31) Bartoš uv. m. 511. — 32) ČČHb 9, 9; 14, 20, Kálal. — 33) ČČHoub

---

†) Presl je přejal pro rod Cantharellus (*liška*), Bezděk je zavedl pro rod Craterellus, a tak to zůstalo.

††) Podle Dobrovského je *okatice* (viz Jungmannův slovník) mořská houba na mytí.

1, 43; 2, 208. — [34]) Tamtéž 1, 43. — [35]) Tamtéž 1, 67. — [36]) Tamtéž 15, 46. — [37]) Tamtéž 9, 9. — [38]) Tamtéž 14, 76. — [39]) Srv. Symbola I 93. — [40]) Presl, Všeob. rostlinopis 1891; Bezděk, Kritické studium... 139. — [41]) ČČHoub 10, 18. — [42]) Cit. u Šulka, Imenik bilja (Zagreb 1879) s. v. — [43]) ČČHoub 1, 198. — [44]) Tamtéž 14, 27. — [45]) Tamtéž 18, 106.

Mirko Očadlík:

Po druhé „uklídat se".

(NŘ. XXVIII, 1944, 34 n., 81 n.)

Desítky lidí reagovaly v novinách i v dopisech na můj názor, že tvar „uklídat se za džbánky" je nesprávný přepis těžce čitelného *ohlídat se* z rukopisu Sabinova. Mnozí dokonce tvrdili, že znají tvar *uklídat se* z lidové řeči. I to je možno, ale pak dozajista do lidové řeči přešel tento tvar z „Prodané nevěsty". Z doby před 70 lety není znám ani jediný doklad takového zkřížení tvarů *uklízet* a *ukládat*. Užívá-li se tvaru *uklídat se* v lidové řeči nyní nebo vyskytoval-li se v době nedávno minulé, snad nejvýš před 50 lety, je to najisto ohlas Smetanovy opery a její popularity. Mohu uvést podobný případ, ovšem melodický. Praví se, že Smetana pro thema své Vltavy užil melodie písně „Kočka leze dírou". Pokud je starými sběrateli tato píseň notována, naprosto se její melodie protiví tvaru thematu Vltavy. Znalec lidové písně Robert Smetana vyslovil (bohužel, dosud nenapsal) důkaz, že se teprve vlivem skladby Smetanovy dostalo lidovému textu melodie připomínající Vltavu. A tak asi je tomu i s tvarem *uklídat se*, užívá-li se ho někde v řeči lidové.

K mínění prof. Janka, že tvaru *uklídá se* užil Sabina vědomě, bylo by možno připojiti souhlas, kdyby byl zachován třebas sebe méně čitelný rukopis Sabinův. Je pravda, že licence Sabinovy v operních textech byly někdy nehorázné a novotvary se v nich vyskytovaly co chvíli. Mohl-li Sabina napsat v textu Templářů na Moravě z r. 1865 verše

Však za to hance sledí hněv
a jeho jí umyje krev,

mohl se dozajista odvážiti i na tvar *uklídat se*. Nic by mu nebylo vadilo, že to je tvar zkomolený, tím méně, že to bylo v partu sborovém, z kterého tehdy dozajista nebylo rozuměti ani slovu. Tvarová kontaminace toho druhu by byla možná. Ale myslím, že rozhodující v tomto případě je nikoliv to, co Sabina více méně čitelně napsal, nýbrž to, co Smetana četl. Celý verš, jak jsem dříve poznamenal, byl napsán tak, že si s ním opisovač nevěděl

rady a že Smetana dodatečně do textové předlohy tento verš sám napsal. Kdyby byl Smetana tvaru *uklídá se* bez výhrady věřil nebo kdyby byl u něho postřehl obecnější platnost, byl by ho nepochybně užíval i jinde v svých písemných projevech, tak jako užil často nesprávných a zkomolených tvarů jiných. To se jednou projeví ze slovníku Smetanova, až budu mít celý tento materiál zpracován. Ale tvar *uklídat se* je ojedinělý v Prodané nevěstě i v celém Smetanově ostatním díle skladebném a v projevech písemných. Proto předpokládám, že Smetana sám byl si vědom nepevnosti tvaru *uklídat se* a že jen náhoda způsobila, že tento tvar zůstal neopraven zněním správnějším. Srovnáváním grafických složek jsem dospěl k názoru, že nejpravděpodobněji tu byla zaměněna první dvě písmena, tím spíše, že písmena *o* nebo *u*, dále pak *h* nebo *k* v Sabinových rukopisech mají velmi často stejný tvar grafický (v musejním exempláři rukopisu libreta „Bukovína" nebo v rukopise „Vodníka", jenž je v soukromém majetku). Byl-li Smetana nad tímto tvarem na rozpacích, pomohla mu z nesnází asi jen okolnost, že celá ta partie měla být zpívána sborem. V náčrtcích k Prodané nevěstě je ještě jiný doklad chybného čtení Smetanova. Mařenčino „Pouhé to šálení" je původně psáno „šílení", ale hned v opakování tohoto slova Smetana píše „š?lení", tedy otazníkem nahrazuje vokál, jenž podstatně mění smysl slova. Protože to byl hlas sólový, Smetana neopominul dodatečně se informovati a užíti tvaru správného. Ale vyskytla-li se tu vůbec možnost záměny písmene *á* za *í*, je jistě jasno, že rukopis byl načmárán jak náleží. Tím spíše bych pak soudil, že Smetana mohl chybně čísti slovo *ohlídá* jako *uklídá*, při čemž mimoděk mohl sám provésti kontaminaci, kterou naznačuje prof. Janko.

Naznačil jsem ve svém prvním článku, že za původce slova *uklídat se* pokládám Smetanu. Po nových úvahách nad pramenným materiálem bych to tvrdil znovu a zařadil bych vžitý dnes tvar *uklídat se* do českého slovníku s označením, které bývalo na starých hudebninách: Authore B. Smetana.

POSUDKY A ZPRÁVY.

Karel Schulz, K á m e n a b o l e s t. Michelangelo Buonarotti. Díl I. V zahradách medicejských. Na podzim r. 1942 vydalo nakladatelství Vyšehrad v Praze. Str. 623. (Ostatek.)

Formální šíře výrazové dosahuje Schulz především výčty a opakováním slov. Zejména v ý č t y dodávají jeho slohu zvláštní barvité bohatosti. Mnohde se zdá, že mají funkci výrazových ri-

tardand, kterou v dílech jiných autorů mívají zpravidla popisy, líčení nebo úvahy. Můžeme uvésti jeden příklad kombinovaného výčtu, který vskutku nápadně zastupuje vstupní líčení na začátku kapitoly „Smutek nad zahradami“:

Michelangelo spěchal ulicemi k františkánskému klášteru, kde byl fra Timoteo. Šel Florencií, jako by se loučil. Viděl a vzpomínal. Bardia s pracemi Miny da Fiesole a drahého Filippina Lippi. Baptisterium! Vrata Ghibertiho, díla Donatellova, Michelozziho, Bargelo s pracemi Nicolly d'Arezzo, Bertolda di Giovanni, zde všude zanechali své nejlepší sny a práce Bruneleschi, da Majano, Pollaiuolo, Luca della Robbia, Rosselino, da Settignano, del Verocchio, di Bianco, a dál, kam oko pohlédne, kam se duše zatoulá, všude divukrásná díla. Florencie, pokladnice umění, pestrá schráno krásy, kamenný liste, popsaný nejskvělejšími jmény, kam oko pohlédne, tam Giotto, Ucello, Masaccio, Bartoldo, Porta della Mandorfa, di Credi, fra Angelico, Sandro Boticelli, Domenico Ghirlandaio, da Sangallo, Gozzoli, Baldovinetti, del Castagno, Perugino, fra Lippi, Bellini, da Fabriano, Mantegna, Signorelli, Veneziano, všichni ověnčeni laurem a krví, mezi něž jsem toužil a prahl přijít i já, všichni, jichž díla jsou nyní vydána na pospas buď falkonetám francouzským nebo žhářství Savonarolovu. (308—309)

Zde je jako výčtu užito serie jmen nejslavnějších umělců italské renesance. Citovaná pasáž pokračuje hned vzápětí podobným výčtem nejslavnějších stavitelských památek florentských. Vrcholného bohatství výčtu dosahuje pasáž na str. 414—416, v níž autor na dvou stranách podrobně vypočítává, co všechno snesli fanatičtí stoupenci Savonarolovi na hranici, aby to bylo veřejně spáleno: díla antických básníků, ozdoby žen, drahá roucha, hudební nástroje, voňavky a vzácná díla italských malířů. Schulz nemiluje shrnující, všeobecná označení. Záliba v šíři výrazu jej stále pudí k tomu, aby takové představy rozkládal v bohaté výčtové řady. Tato záliba se ovšem neprojevuje vždy ve výčtech tak nápadných, jako byly příklady právě uvedené, ale i výčtové řady méně nápadné ukazují na stejný stylistický postup: „slyším tisíckrát slyšené hlasy z *Florencie, Bologně, Říma, Benátek, Sieny,* odevšad, hlasy *kardinálů, mecenášů, condottierů, žen, filosofů, knížat, umělců, mnichů . . .*“ (551)

Také opakování slov, v Schulzově slohu velmi časté, neobyčejně zesiluje dojem šíře výrazu. Mnohde přímo cítíme, jak opakováním slov autor zvolňuje spád svého vyprávění, aby dosáhl náležité prodlevy, na př.: *„Pak je večer, dlouhý večer. Dlouhý večer, přecházející v noc* (168). Jinde se ritardando opakování kombinuje se snahou o intensitu výrazu. Nymfa Arethusa a její nešťastný milenec se změnili v prameny, tekoucí v podzemí. Zde se konečně nalezli, splynuli spolu, „až pak pojednou vytryskli společně na povrch jako řeka, dva prameny v jediném proudu, společně se valí *vlny, vlny* lásky, *vlny* vlasů, *vlny* ticha, *vlny* samoty, *vlny* vod — — —“ (301). Mnohde opakování slov

doprovází a rozčleňuje výčet a tak zesiluje výsledný dojem bohaté šíře výrazu. Na př.: „A kněz chválil, oslavoval a velebil Boha s takovou vroucností, že všichni byli více než jindy celou duší přítomni a viděli, *jak Kristus při této oběti obnovuje* své vtělení, své narození, *jak Kristus při této oběti obnovuje* svůj život, svoji modlitbu, své utrpení, *jak Kristus při této oběti obnovuje* svoji smrt a znovu krev prolévá“ (474).

Zvláštní zmínky zasluhuje autorova záliba v opakování motivů. Opakování motivu nijak není stylistický prostředek neznámý. Autoři ho s oblibou užívají zejména v pasážích lyrických; opakováním motivu chtějí ve čtenáři vzbudit znovu dojem nálady, která už jednou byla vylíčena. Tuto lyričnost opakovaných motivů však Schulz nezdůrazňuje; u něho má opakování motivu spíše za úkol prostě spojovat scény, jež jsou si blízké, ale v časovém proudu vyprávění musily být od sebe odděleny. Svou délkou a závažností je nejnápadnější toto opakování motivu: Michelangelo, chystaje se tesat Herkula, prohlíží kámen, z něhož má sochu tesat, laská jej a ohledává, jako by chtěl najíti jeho duši. Tak je to popsáno na str. 224. Po letech, chystaje se z kamene naštípnutého neopatrným úderem kladiva vytesat sochu Davidovu, opět prohlíží kámen, laská jej a ohledává, jako by chtěl najíti jeho duši. A tuto scénu ze str. 542 líčí autor skoro týmiž slovy jako scénu ze str. 224. Ale vedle tohoto velmi nápadného příkladu je v románě množství případů kratších, méně závažných, které spřádají mezi scénami jemné předivo vztahů. Vraťme se ke scéně, o níž jsme se již dvakrát zmínili: Když se spiklenci vzdálili z paláce Francesca Pazziho, zůstal v komnatě toliko Kristus na prastarém kříži. Autor končí tuto scénu na str. 40 stejnými slovy, jako končil popis krucifixu na str. 32. „Rty byly zmodralé a nafialovělé....“ Někdy je opakování umně kombinováno do kontrastu. Spiklenci v domě Pazziově při jednání pili víno. *„Ale víno je trpké, ledabylé, bankéřské,“* praví autor (33). Táž slova opakuje i na jiných místech. Don Cesar, syn papežův a biskup pampelunský, spřádající politické intriky ve vile doni Cortadilly, pil při tom také víno, ale *„víno bylo výborné, nemíchané víno z Ciudad Real, ještě staré dobré víno španělské“* (188). Když jednání u doni Cortadilly dokončil, byl s jeho výsledkem spokojen, jednání se zdařilo a *„výborné bylo víno, které pil, ne to zdejší italské, ale ještě dobré víno z Ciudad Real, to staré víno španělské“* (201).

Dynamice a šíři výrazu plně odpovídá i stavba věty. Šíře výrazu si žádá větných celků delších, v kterých je zdůrazňován hlavně vztah souřadnosti (mezi větnými členy i mezi větami), nebo naopak zase celků kratších se stavbou paralelní, které do-

hromady tvoří souvislý řetěz. Takovou dlouhou větu diktovanou snahou o šíři výrazu jsme viděli v příkladě uvedeném ze str. 308—309; tam souřadné členy výčtu rozvedly větu do délky, která značně přesahuje průměrnou délku věty. Jak výčet kombinovaný s opakováním rozčlení souvětí v dlouhý řetězec kratších, paralelně stavěných vět, to nám názorně ukazuje tento příklad:

(Kardinál-kancléř, dověděv se, že Lorenzo Medici umírá, přemýšlí o něm.) A Lorenzo vždy věděl, co dělá, byl to moudrý člověk a mnohému zabránil, s jeho pomocí jsem uzavřel mír s Neapolí, ačkoliv Inocenc chtěl pošetile válčit dál, s jeho pomocí jsem zničil francouzskou stranu právě ve chvíli, kdy Inocenc by jim byl vlezl do pasti, s jeho pomocí jsem zničil vliv della Roverů, ačkoliv Inocenc byl zcela pod jejich vedením, s jeho pomocí jsem uzavřel smlouvu s Urbinem, ačkoliv Inocenc měl na ně plno chuti, on mne smířil s Orsini právě v době, kdy jsem jejich nepřátelství nemohl potřebovat, byl to dobrý člověk a měl bych se za něho pomodlit, aby měl smrt lehkou, i když má u lůžka ty dva stíny, pomodlím se za Lorenza Magnifica — — — (176)

Dynamice výrazu vztah souřadnosti nijak nevadí, avšak dlouhé věty rozvádějí dějový tok příliš do šíře, a tím se dynamika výrazu nevhodně rozplývá. Proto tam, kde je děj spádný, je třeba užíti vět kratších. Prvky statické buď nabývají dynamiky personifikací, nebo jsou — po moderním způsobu — v svém vyjádření zestručněny na nejvyšší možnou míru, na pouhé nominální výrazy. A proto snaha o dynamiku výrazu, kterou jsme už konstatovali dříve, nutila autora i k větám kratším, ba i ke kraťoučkým výrazům nominálním. Přitom těchto výrazů nominálních využil autor nejednou i ke zdůraznění důležitých součástí myšlenek. Tímto střídáním delších větných celků výčtových s kratšími větami výraznější dynamiky a s docela krátkými výrazy nominálními snaží se Schulz dosáhnouti potřebné pestrosti v užití větných typů. Můžeme to sledovat třebas na této ukázce:

Michelangelo vstal s lůžka počátkem ledna a ihned začal myslit na novou práci. ... Náhle cítil stonásob svoji samotu. A strašlivý, palčivý stesk po lidech. Vyšel z lůžka smrti (M. byl totiž vážně churav) znovu do života, vyprahlý touhou po dobrém slově, po klidném důvěřivém spočinutí. Všemi opuštěn. Každý v neustálých proměnách spěchá jen za svým osudem bez jediného slova, které by padlo aspoň jako almužna do dlaně žebráka. Stesk po lidech. Hluboký stesk, kterým si člověk přivolává osud, stesk, že není kam složit hlavu, pouze do samoty, že není komu svěřit ruce, pouze do prázdna, že není na koho promluvit, pouze do mlčení, že není komu podat a odevzdat to nejdrahocennější než svému smutku, že není na koho se usmát, pouze na vlastní bídu a žal. Stesk po lidech, stesk po teplu jejich rukou, po sdílnosti jejich cest a domovů. Stále sám. Vždy sám. Šel k nim, neodpovídali, každý pod vlastním břemenem, nenesou spolu bolest dva. (268)

Poslední věta citovaného příkladu ukazuje další typický znak Schulzovy věty: větné celky jsou s oblibou spojovány parataktický, s vynecháním všech formálních spojovacích členů. Myšlen-

ka se bez přechodu přesune do myšlenky jiné, a tím někdy vzniká dojem, který bychom mohli nazvat výšinem z logického sepětí myšlenek. Tento stylistický anakolut není v Schulzově slohu nijak vzácný. Na př.:

A tenkráte bylo slunce a šepot trav, kdy tudy se procházel s Amintou, jejíž ústa byla trpká, která se ho netázala na nic, vrátil se z Bologně, byl pln ran, tušila vše a netázala se na nic, přijala ho tentokrát v noci, kdy zaklepal a vstoupil, nemaje kde se skrýt před vlastní bolestí, otevřela mu, na nic se netázala, jen její ústa ještě více zhořkla, ale jemu právě tato hořkost byla sladká. (596)

Těmito stylistickými anakoluty vystihuje autor roztěkanost myšlenek ve stavu zrodu. Moderní autoři vůbec často se snaží vystihnout myšlenky tak, jak do mysli vstupují, rozumem ještě nespořádané a nesevřené v pevný tvar. Stylisticky však k tomu užívají hlavně volně přiřaďovaných nominálních výrazů. Postup Schulzův není sice neznámý, ale je méně obvyklý.

Také výběr slov je podřízen snaze o šíři a dynamiku slohu. Řekli jsme, že v kombinování šíře obsahové s šíří formální je veliké nebezpečí mnohomluvnosti. I výběrem slov musí autor proti tomuto nebezpečí stále bojovat. Musí obezřele voliti slova přiléhavá a rozvíjet co největší bohatství slovníka. Každé klišé, každý výraz otřelý nebo mlhavý, chudoba a malá pestrost slovníku mohou totiž zcela snadno změniti zamýšlený účinek výrazu a místo dojmu bohatosti a plnosti vzbuditi dojem nepříjemné rozvláčnosti. Že se tomuto nebezpečí Schulz plně vyhnul, svědčí jistě o jeho slovní pohotovosti a o bohaté jeho slovní zásobě. Úkol ten byl ještě znesnadněn tím, že Schulz nemohl plně využíti metafory v její funkci výrazové zkratky, neboť výraz široký je do značné míry protikladem zhuštěného výrazu metaforického a dobře jej nesnáší. Proto musí Schulz užívat metafory jen střídmě a opatrně. Nejčastější jsou u něho zosobňující metafory v popise; mají za úkol vnésti do něho prvek dějový, jak si toho žádá sklon k silné dynamice výrazu: Slunce *sune svůj lesklý srp* po vrcholcích stromů a *stíná s nich stíny,* které *padajíce zachycují se* na větve (151). Řidčeji mají metafory za úkol vyjádřiti věc nově i mimo okruh dynamiky výrazu; tu vystihuje autor metaforou spíše vlastnost věci než věc samu: Pak se kněz obrátil a požehnal všechny pohybem kříže prostým, ne snad cvičeným před benátským zrcadlem, ale jednoduchým a *chudým,* a vyšel ven (474); *vráščité* ulice byly mřižovány stíny (594). Skutečná zkratkovitá funkce metafory je u Schulze velice řídká: A kardinálové umírali, hromadíce poklady pro jiného, neboť vždy nastalo velké *chiaroscuro* zlata a krve, kdykoliv pozvedl hlavu zlatý býk Borgiů (548). Jednoduchý, ale ná-

zorný obrat obrazný je mu však vítán tím více, čím je překvapivější, neboť mu pomáhá obohacovat slovník, aniž přitom činí výraz příliš složitým. Všimněme si, jak prosté, ale účinné prostředky si autor dovedl nalézti k vystižení ponurého dojmu, jakým působil vstup do boloňského žaláře:

Vrata *sténají* (výraz jinak běžný, ale s aktualisovaným podbarvením metaforickým) při otevření, neboť je to železo *prokleté* (expresivně užité adjektivum). Pak se jde dlouhou chodbou, tak úzkou, že i *ti, kteří nemají ruce spoutané, musí je přitisknout těsně k tělu,* aby prošli (výraz s naznačeným přirovnáním). Klenba se snižuje tak, že je třeba jít buď s hlavou hodně sehnutou, *nebo bez hlavy* (překvapující, silně expresivní metonymie). (318)

Přirovnání, které je šíři výrazu bližší a lépe se s ní snáší než metafora, zapadá do typu Schulzova slohu mnohem lépe. Proto ho také autor využívá s větší chutí a ve větším množství: Bylo zde mnoho žen, zářících, laskajících úsměvy, každá *jak živý sonet lásky* (181); a tam za hradbami někde v kraji planou vsi *jak ohnivé houby* v temnotách (318); světlo její (t. j. svíce) bylo *lehčí než má touha, slabší než můj sen* (373). Rozvedená přirovnání dokonce mohou vhodně dokreslovat šíři slohu: on vítěz v bitvách, on, před nímž se chvějí čety jeho schioppetů, které mu i papež závidí, jde nyní schlíple a zkroušeně *jako nějaký prodavač koření, jako boloňský kupec, který se stravuje starostmi o ctnost manželčina lůna, ve dnech bez radosti a v noci bez spánku.* (349)

„Schulz se všude prokázal hlubokým psychologem a skvělým umělcem slova, věty a komposice, nálad a situací. Dílo nabylo tím základního rytmu, jenž se přihlašuje slavnostně na místech nejvzrušenějších," tak posoudil Schulze Albert Pražák ve zlínském Světě (čís. 7, 16. února 1944). Vskutku v románě Kámen a bolest vyrostl Schulz v mistrného umělce slova, který, zdolav velmi obtížné problémy stylistické, dospěl k výrazu neobyčejné osobité působivosti. Je možné, že jeho typická šíře výrazu bude od různých čtenářů přijímána různě. Jistě ji spíše vychutnají čtenáři sčetlejší a vzdělanější, kteří s pochopením budou čísti pestrý a rušný obraz renesanční Italie, jejích politických bojů i uměleckých snah. Čtenář prostší zas bude napjat spíše vzrušujícími a dramaticky vyhrocenými scénami krutých zápasů o moc, a to do té míry, že ani nezpozoruje, že tento rušný obraz doby leckde překrývá vlastní námět díla, život a růst Michelangelův. Milovník klidného dějového toku, který by snad jinak byl rušen prudkými zvraty děje a střídáním scén, bude plně zaujat dějovou živelností románu, kde vše je ve víru a varu. Čtenář, který má smysl pro charakteristiku osob a doby, najde v tomto ro-

máně prokomponované charakterisační kontrasty a paralely, které zaplaší jeho námitky, že snad to neb ono je pro pochopení zjevu Michelangelova zbytečné. A ten, kdo dovede ocenit krásu slohu, bude s radostí sledovat vyspělé vypravěčské umění Schulzovo a pro jeho přednosti mu milerád promine několik menších jazykových prohřešků, které se při četbě v díle mihnou. Nelze předem s jistotou odhadovat, zda se onen velký ohlas, jejž román „Kámen a bolest" hned po svém vyjití ve veřejnosti vzbudil, změní v trvalý zájem a obdiv a jakého druhu tento zájem v budoucnu bude. Jedno je však nepochybné už dnes: román Schulzův má takové klady, že najisto bude vždy patřit mezi nejvýznačnější literární výtvory své doby. *J. V. Bečka.*

*

Z přeložené češtiny odborné.

Jak se překládati nemá, ukázal F. V. Mokrý v časopise „Výtvarné snahy (r. 1944) svým překladem přednášky J. Alberse, proslovené na VI. mezinárodním kongresu pro kreslení atd. v Praze. Hned v první polovici druhého odstavce má v 9 větách 21 substantiv na *-ní* a tak to jde celým článkem. Věty jako „Svolení k použití nového materiálu jest podmíněno zodpověděním úmyslu" nebo „Společným prohovořováním cvičebných výsledků v našich úkolech ve hmotách i ve cvičeních o sestavování látek dospíváme k přesnému pozorování a k novému vidění" nejsou tu řídkým zjevem. Není divu, že se při takovém vyjadřování v jediné větě ze 40 slov vyskytuje určité sloveso jenom jednou. Na př.: „Pěstujeme ji uznáváním rychlejších a lehčích metod všestranného použití, užíváním hotových, snadno opatřitelných stavebních a pomocných prostředků, správnou volbu nástrojů, vhodnou náhradou chybějícího nářadí, spojením několika pracovních pochodů v jeden, omezením se na jeden nástroj anebo na jeden pracovní způsob."

Vyskytují se tu i nesprávné tvary, jako „nahražujeme" (m. nahrazujeme) nebo nesprávný pravopis, jako „rythmus" (m. rytmus) a p. Někdy čtenáře zarazí nezvyklý novotvar: znesměluje (str. 46: Školení pouze takové znesměluje sílu tvořivosti), vystupňovááme (str. 48: vystupňováváme samostatnost), mezihodnoty (48), prohovořováním (str. 50; viz větu vpředu). Obzvláštní zálibu má překladatel v trpných tvarech slovesných: „Při těchto pokusech jsou poznávány často zdánlivé novoty v použití nebo upotřebení teprve dodatečně jako dávné zkušenosti." „Nicméně výkon byl prožit a stal se ziskem, neboť byl vybudován a nikoliv naučen." — „Proto jsou výkony ve společném rozhovoru zkoumány a po zodpovědění sděleny." — A další nechvalitebné zvláštnosti: ... nejlepší *využití v ohledu na účinek.* Tím, že *rozvážení* (zboží? mléka?) předem jest nutné... (či snad je nutno předem rozvážiti něco?). — Stejné oceňování „positiv" a „negativ" *nepone-*

chává ničeho mimo. — Každý prvek nebo stavební částice musí *zároveň pomáhati i býti pomáhána,* podpírati i býti podepřena. — ... aniž smí *s sebou hráti náhoda...* atd.

Na jediné stránce 48 takových perel. Tedy trpkosti dost. *F. M.*

*

Soutěž na nejlepší slohovou práci.

Museum a studijní ústav odborných škol pro ženská povolání v Praze uspořádaly pro žactvo těchto škol soutěž na nejlepší slohovou práci s thematem „Učím se šetřit". Provedení i výsledky této soutěže by zajisté mohly zajímat i čtenáře Naší řeči, a proto o ní podáváme zprávu. — Soutěže se účastnily odborné školy pro ženská povolání v Čechách a na Moravě. Nejprve každá škola rozepsala domácí soutěž a nejlepší práci poslala do Prahy do druhého soutěžního kola. Rozsah prací byl stanoven nejméně na 150 řádků na papíře normalisovaného formátu. Práce vybrané domácí porotou musily být předloženy v původní podobě, t. j. pravopisné a mluvnické chyby se neopravovaly, text se nepřepisoval na stroji, neboť posuzující porota si všímala i pravopisu a písma. První cenu za nejlepší práci získala devatenáctiletá L. Kratochvílová, žákyně ústavu ke vzdělání učitelek odborných škol pro ženská povolání v Brně, druhou cenu Anna Kavanová, žákyně vychovatelské školy pro abiturientky středních škol při OŠŽP v Praze II, Lazarská ul., a Jaroslava Ptáčková, žákyně školy pro vedení módních závodů při OŠŽP v Praze I, Alšovo nábř. Další ceny získaly většinou žákyně škol venkovských. Účelem této soutěže bylo podnítit žákyně, aby přemýšlely o všech možnostech šetření a aby ukázaly, jakého stupně dokonalosti mohou dosáhnouti při svém písemném vyjadřování mateřským jazykem. Bylo radostno číst, čeho všeho si žákyně všimly. Chtějí šetřit nejen zdravím, silami, časem, materiálem, penězi, ale chtějí být šetrné i k citům bližního, šetřiti duchovního prostředí domova i společnosti, vážiti si věcí z úcty k lidské práci, chrániti veřejný majetek i krásy přírodní. A protože jejich práce byly z rozličných oblastí Čech a Moravy, přinesly i mnohé zajímavé postřehy regionální. — Po stránce jazykové a slohové poskytla tato soutěž mnoho spolehlivého a poučného materiálu k poznání úrovně, na níž je dnes český jazyk na těchto odborných školách ve všech jejich typech a v rozličných krajích. *Vl. Čermáková.*

DROBNOSTI.

ANIŽ, ANIŽ BY. Bylo již častěji vytýkáno, zejména v Naší řeči, jak se mnohdy nesprávně klade spojka *aniž* ve spojení *aniž by* (aniž + zp. podmiňovací), na př.: Píše, aniž by na to pozorně myslil. — A tak chytrák

bohatne, aniž by jen prstem hnul (Več. Č. sl. 2/2 1944). — Zmizel, aniž by kdo věděl, kam. — V těchto a podobných větách je *aniž by* (t. j. *aniž* + kondiciál) nesprávné, nikde tu není příčiny ke způsobu podmiňovacímu, nikde tu výpověď nemá smysl podmínečný. (Příruční slovník stanoví pod heslem *aniž* pravidlo: „Sloveso po spojce *aniž* je kladné a v kondicionálu jen tehdy, má-li výpověď smysl podmínečný." Škoda, že PS. pak uvádí jen jediný doklad, z Boženy Němcové!) V uvedených větách má všude býti při spojce *aniž* příslušný způsob oznamovací: Píše, aniž... myslí; ... bohatne, aniž ... hne prstem, zmizel, aniž kdo věděl. Nedosti pečlivý pisatel si z poučení o této spojce zapamatuje jen tolik, že četl nebo slyšel kárat *aniž by* jako nesprávné místo *aniž,* a vyvodí si z toho pro sebe mylné poučení: Nepiš *aniž by,* nýbrž jen *aniž!* Spravedlivě třeba uznati, že k takovému bludu mohou svést také takové nepodařené pokyny, jaké bylo lze čísti ve velmi rozšířeném denním listě ve zvláštním „jazykovém koutku" literární přílohy: „Nesprávné je *aniž by* místo *aniž*" — a dost.*) Podobně mohou mýlit neinformovaného čtenáře takovéto příliš stručné výtky v časopiseckých referátech o knihách: „V překladu ruší obraty: nachází se, do něj, aniž by," nebo: „Překlad má jen několik nedopatření: obdivovati něco,... aniž by" — nic víc. Kdo není důkladněji poučen odjinud, mohl by z takto stylisovaných poznámek vyrozumět, že spojení *aniž by* je chybné vůbec. — Doklady nesprávností vznikajících z řečeného nepochopení byly v NŘ již častěji uvedeny (zvl. v r. XXII, 63 n.); připojuji tu k nim několik zvláště křiklavých příkladů z poslední doby. Pisatelé se chrání napsat aniž by, kde je právě důvod ke kondicionálu: Takový umělec podobal by se básníku, který by skládal verše jen v mysli, aniž svět o nich měl tušení m. *aniž by* měl (Červená pečeť). — Muž, jenž by žil odříznut od lidské společnosti, vkročil by do nového roku, aniž vytušil, že stojí na novém lánu... m. *aniž by vytušil* (Lid. nov. 5/1 1943). — I kdybychom Měsíc jen obletěli, *aniž jsme* na něm přistali, spotřebovali bychom aspoň 20 tun pohonné látky k brzdění dopadu zpět na Zemi m. *aniž bychom přistali* (v liter. příl.). O tom nemůže básník sám k množství hovořit, *aniž se* při tom *rděl* m. *aniž by se rděl* nebo: aby se při tom nerděl (Lid. nov. v liter. příl. 1/6 1943). — A tak chtíce se uvarovat káraného *aniž by,* zbloudí mnozí pisatelé ještě i tím, že mechanicky vypustí *by* a ponechají z kondicionálu zbylé příčestí min. činné, a tak se z něho stane ve větě určité sloveso oznam. způsobu v čase minulém, i když si

---

*) Bylo by docela chvályhodno, kdyby denní listy občas věnovaly trochu místa upozornění na některé nesprávnosti jazykové spolu s náležitým poučením. Co však říci tomu, objeví-li se v takovém listě (tuším r. 1942) dva sloupce obsahující všelijak rozházenou snůšku pokynů „Pro správnost češtiny" a mezi nimi o koncovkách 3. os. mn. přít. č. u sloves na *-ěti* a *-iti* poučení: „Rozhoduje tu vždy tvar infinitivu" a mezi příklady, ledabyle nahromaděnými, uvádějí se pak jako *chybné* tvary: Louky *leží* u lesa — místo *ležejí,* hodiny *visí* místo *visejí* (autor článku se podepsal!)? Nežli takové poučování, raději žádné!

smysl nutně žádá času přítomného: Muž rád ukazuje, že žena fysicky nestačí na tu či onu práci, ale stejně samozřejmě ji nechá dřít právě pracemi nejtěžšími, *aniž si lámal* (m. láme) hlavu touto nesrovnalostí (Člověk kritisuje přírodu). — Kniha vzněcuje... problémy, *aniž se* jimi *vtírala* (m. vtírá). — Vyprávění se soustřeďuje na chvíle, zrcadlící osud a věčnost, *aniž se ztrácelo* (m. ztrácí) v mlhavých oblastech symbolu (z časopiseckých referátů). — Takovým způsobem se bloudí namnoze dále přes jasná poučení, jež byla o této věci podána, jimž však nevěnovali pisatelé vždy dosti potřebné pozornosti. Nejnověji obšírně pojednal o větách se spojkou *aniž* prof. Fr. Trávníček v 1. čísle IX. ročn. časopisu Slovo a slovesnost a J. Haller v NŘ XXVII, 164 n. *Ot. Smrčka.*

VOKATIV „VELASCE"? (J. R.) Píše nám čtenář: »V jednom přeloženém románě vystupuje osoba jménem *Velasco;* je to Španěl. A tu čtu mezi jiným také takovou větu: „Jen pohleďte na toho mladého muže, Velasce!" Ten 5. pád „Velasce" vypadá velmi divně, ale není to chyba tisku; o kus dále se čte znova: „Velasce, není mně podoben?" Je to tvar správný?« — Jistě není. Osobní jména s koncovým *-o* mají v 5. pádě týž tvar jako v 1. pádě: pan Stýblo — pane Stýblo, pan Vočadlo — pane Vočadlo, pan Srdínko — pane Srdínko atd. Tomu se přizpůsobují i cizí osobní jména na *-o:* (pane) Hugo, Oto, Balbo, Ignacio a pod., tedy také (pane) Velasco. Kdyby však někdo mermomocí chtěl proti vší zvyklosti toto jméno v 5. pádě skloňovat, mohl by užít leda tvaru na *-u* (Velascu, Velasku), neboť ten je u jmen s koncovou hrdelnicí obvyklý. Tvar „Velasce" je asi tak na místě, jako by ke jménům *žák, voják* byly na místě tvary „žáce, vojáce" *místo žáku, vojáku;* vysvětliti jej lze jediné tak, že se pisatel dal svésti cizím pravopisem a neuvědomil si, že psané *c* zde znamená vyslovované *k.*

Předplatné na rok 1944 činí K 35·—.

„Naše řeč" vychází v desíti sešitech o 24 stranách, a to každého měsíce, vyjímajíc prázdniny za roční předplatné 35 K, s pošt. zásilkou 36 K. Jednotlivá čísla jsou po 4 K.

Předplatné přijímají všechna knihkupectví, zejména nakladatelství Šolcovo a Šimáčkovo v Praze II, Spálená ulice č. 29. — Přihlášky předplatitelů, reklamace nedodaných čísel a podob. vyřizuje jen administrace „Naší řeči" tamtéž.

Přejímati výklady „Naší řeči" ve větším rozsahu do jiných spisů lze jen se svolením redakce.

Příspěvky rukopisné, časopisy výměnou a knihy na posouzení posílejte odpovědnému redaktorovi dr. **Jiřímu Hallerovi** v Praze XVI, Xaveriova 1. Redakce odpovídá dopisem jenom na dotazy, ke kterým je připojena známka na odpověď.

„Naše řeč", číslo 6. Dne 29. června 1944. — Vydává za III. tř. České akademie věd a umění v Praze nakladatelství Šolc a Šimáček, spol. s r. o. v Praze. Odpovědný redaktor prof. dr. Jiří Haller. Vychází 10krát do roka. Užívati novinových známek povoleno. „Dohlédací poštovní úřad Praha 25." Tiskli Pour a spol. v Praze I, Waldhauserova 17. Telefon 627-51-52.